

ЉУБОДРАГ ПОПОВИЋ

Архив Србије, Београд

БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ – ОД ИДЕЈЕ ДО РЕАЛИЗАЦИЈЕ

До године 1838. највиши просветни завод у Кнежевини Србији била је четвороразредна крагујевачка Гимназија.¹ Она је те године, на предлог тадашњег попечитеља Просвештенија Стефана Стефановића – Тенке, продужена за две године. Ово продужење родило је и идеју о стварању више школе – Лицеума, што је било свесрдно прихваћено и од самог кнеза Милоша, чијим је решењем од 19. јуна 1838. и основан Лицеј, којим је школовање у Крагујевачкој гимназији продужено са четири на шест година.²

Оснивањем Лицеја започет је развој високог школства. Основан ради школовања кадра потребног новој српској држави, он се 1839. издвојио из Гимназије као посебна установа.³ Започевши радом само једног факултета, „философијског“, он се у току година „обогатио“ „правословним“ (1841) а касније „техничким“ (1853). Своје прво, у законском смислу, уређење Лицеј је добио 1844. „Устројеније јавног училишног настављенија“, законски пропис од 23. септембра 1844, својим одредбама обухватило је и Лицеј. Ова установа смештена у Београду од 1841. названа је овим законом „Велико Училиште“. Њиме је такође утврђено да се на њему предају у оба постојећа одељења – факултета „науке философијске и правословне, као и друге овима сходне и спомагателне...“⁴.

Привредни и друштвени развитак Србије у току педесетих година XIX века донео је са собом и веће интересовање Уставобранитељске владе за школски систем, и то најизраженије за средње и више школе. Оно је 1853. резултовало доношењем нових законских прописа који су регулисали рад у овој области. 15. септембра те године донета су два нова закона: „Устројеније Књажеско-Србске Гимназије“ и „Устројеније Књажеско-Србског Ли-

Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 149037A („Српска теологија у двадесетом веку“), који финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије. Излагање је посвећено мом оцу почив. др Атанасију Поповићу и куму др Радивоју Јосићу, редовним професорима Богословског факултета.

¹ АС, КК XXXVIII-95: Мпс. 1838, бр. 21; АС, Лицеј, бр. I: Радош Љушић, Лицеј 1838-1863, Зборник докумената, Београд, 1988, стр. 8.

² Зборник, бр. XXX, стр. 263-264.

³ Зборник закона и уредби, књ. 2, стр. 315-345.

цеја“⁴. Само доношење овог „Закона о Лицеју“ представља корак напред у његовом развоју, јер представља прво појединачно законско регулисање његове организације и рада.

У односу на „Општи школски закон“ из 1844, званичног назива „Устројеније јавног училиштног наставленија“, нови Закон представља корак напред у развоју Лицеја. Његовим доношењем из темеља је изменењен дотадашњи начин школовања. Одредбе Закона предвиделе су формирање три одељења: обштег, правословног⁵, јестествено-техничког⁶. За свако од ових одељења био је предвиђен и одређен број обавезних и факултативних предмета. У „Општем одељењу“ била је поред осталих предвиђена „Наука Христијанска“ са садржајем: историја цркве старо и новозаветне за I, богословије докматично за II и нравствено богословије за III годину. Учење односно студирање у њима требало је да траје не више две већ три године.

Ова измена је вероватно била подстакнута да се на Лицеју осим „правословних“ школују и формирају стручњаци и других профиле. Овакав став се непосредно огледа у научницима који су овом приликом доведени за Лицејске професоре. Од њих да поменемо само Јосифа Панчића и Михаила Рашковића, утемељиваче природних наука у Србији, људе који су одшколовали једну плејаду научника која је прославила и њих и српску науку уопште.

Међутим, и поред извесног побољшања развој Лицеја није много отишао напред. Он је био спутан разним околностима: материјалне, кадровске и наставне природе. Ни ова реорганизација није задовољила и одговорила друштвеним потребама. Особито је била неуспела концепција природно-техничког одељења. Све то је изазвало реакцију професора Лицеја, тачније речено Лицејског савета, јула 1857. Изнесен је став да су се многа решења у „Устројенију“ из 1853. временом показала као непрактична и неодговарајућа за даљи научни напредак. О том ставу било је обавештено Попечитељство просвештенија⁸. Одговор Попечитељства упућен Лицеју захтевао је да Ректор Лицеја са професорима претресе све одредбе важећег „Устројенија“, те у опширном извештају изнесе своје мишљење шта би се „изменити и поправити могло“.

У писму упућеном Попечитељству 8. јула ректор је изложио основне идеје према којима би требало преуреđити Лицеј и доставио му нацрт „Устројенија“ урађен у Савету⁹. У њему су били у пет тачака изложени недостаци постојећег уређења са предлогом нове организације Лицеја у два

⁴ Зборник закона и уредби, бр. 7, стр. 83-97 и 98-112.

⁵ Зборник закона и уредби, бр. 2, стр. 315-345.

⁶ Правног.

⁷ Природно-техничког.

⁸ Министарство просвете.

⁹ Р. Љушић, нав. дело, стр. 519-528.

Одељења. Послати извештај са предлогом Попечитељ просвете је упутио „Школској Комисији“ на разматрање и оцену. Комисија је у потпуности подржала нацрт преуређења Лицеја који су израдили његови професори.¹⁰ Но поред свега тога, упркос предлогу Лицеја и мишљењу Комисије¹¹, Попечитељство просвете је саставило свој „Пројекат Устројенија Гимназије и Лицеја“ и упутило га Државном Савету на решавање.¹² Међутим, овај Пројекат, који је по мишљењу неких аутора био нестручно урађен¹³, Савет није пустио у даљу процедуру. Аутори су навели да нема података из којих разлога је то учињено. „Да ли је то учињено из суштинских разлога због његове садржине, или из формалних, јер није био истекао рок од шест година пре којег се по закону не сме мењати ништа у устројству Лицеја“¹⁴. По нашем мишљењу за то су постојали и други разлози. Дошло је и до промене ситуације. У рад на унапређењу, у овом случају високе наставе укључују се и други. Она постаје брига читавог друштва.

Одакле ова промена, у периоду касних педесетих година? У овом периоду у Србији су се одиграли велики догађаји. Одржана је Светоандрејска скупштина. Она је својим деловањем оставила дубок траг у историји Србије. У тим месецима који су не само хронолошки означавали крај једне и почетак друге године, већ крај једног и почетак другог историјског раздобља, особито је дошла до изражaja савременост у схватањима прве прогресивне либералне интелигенције. Васпитана у духу тековина Француске револуције на факултетима западноевропских држава, где је стицала своје образовање, она је указивала на недостатке у управљању државом и настојала да их измени.

Светоандрејска скупштина изражавајући суверену вољу народа није само решавала о промени династије, већ је проглашавањем демократских циљева покренула, прихваташем низа предлога, решавање нагомиланих проблема.

Међу многобројним изјавама, предлогима и захтевима било је и оних који су се односили на просвету и науку. Негативне појаве у овој области су се тако нагомилале, па су поднешени предлози имали сврху њиховог отклањања. Они захтевају укидање застарелих одредаба у овој области уопште. Међу овима особито се истиче предлог посланика Крушевачког округа.

Сем што су у своме предлогу тражили да будуће буде слободно у Србију уносити и оне књиге „које су писане правописом познатог књижевни-

¹⁰ Исто, стр. 534-539.

¹¹ Њено мишљење су изнели председник Гаврило, архимандрит Враћевшнички и деловодитељ др Никола Крстић, проф.

¹² Р. Љушић, нав. дело, стр. 539-544.

¹³ Љубица Кандић, Јелена Даниловић, Историја Правног факултета, 1808-1905, Београд, 1997, стр. 178.

¹⁴ Исто, стр. 178.

ка Вука Каракића“, тражили су и да се изврши реформа школства. Образлађуји овај став потребама студиознијег изучавања природних и економских наука, они су се посебно осврнули на Лицеј и Трговачку школу. По њиховом предлогу Лицеј треба да се преобрази „и предавања у истом уdesе према правим потребама земље“ и „предају основније и озбиљније“, док би се Трговачка школа уредила сходно „земаљским потребама трговачким“.¹⁵ Но овај предлог био је један од многих.¹⁶ Њих је на самој скупштини било толико да их она није, за време које је заседала, успела све да реши. Зато је као једна од њених одлука био и став да они буду решавани на идућој скупштини.

За испуњење ових обавеза био је у лето 1859. године формиран и посебан II Одбор Светоандрејске скупштине. Његов је задатак био да посвршава све послове које Светоандрејска скупштина није урадила.¹⁷ На IX састанку Одбора 11. јула 1859. разматран је под тачком 40 предлог посланика Крушевачког округа „о стању разних заведенија наших“ Одбор је по разматрању предлога донео одлуку да предложи идућој скупштини¹⁸ „да стручни људи испитају стање свију постојећих јавних заведенија наших и изјаве своје мишљење, уколико она одговарају правим потребама земаљским“¹⁹.

Истовремено, на другој страни активни су били и професори Лицеја. У марту 1859. Државни савет је од Попечитељства Просвете добио поново предлог „да се вопросна заведенија што пре преустроје“²⁰. Одговарајући на ово Савет је крајем априла одредио комисију да прегледа понуђени предлог и дâ о томе своје мишљење, те да поднесе пројект преустројења. Резултат рада Комисије био је поднет Савету у августу. Он га је на својој редовној седници одржаној 21. августа размотрио и са њим се сагласио. На основу тога следила је одлука да се пројект поднесе Кнезу на потврђење, што је и учињено.²¹

На VI заседању, 16. септембра 1859, Српска народна скупштина је са слушавши мишљење Одбора закључила „изјавити правительству жељу, да нареди, да се устројства наши научни заведенија прегледају, па уколико правим потребама земаљским не одговарају, да се преобразе, и боље и целиснходније уреде“.²² Извршавајући ову одлуку Совјет је већ 22. септембра на-

¹⁵ Посланици Крушевачког округа скупштини, тачке 8, 9, 10; Споменик CXIII, Одељење друштвених наука, Нова серија 15, Београд, 1964. стр. 87; ДАС, С, 226/1859.

¹⁶ У наведеном раду Раденић наводи нпр. 83 овакве жалбе и предлога.

¹⁷ Одбор се састојао од 34 представника округа – из сваког по двојица, 2 представнича вароши Београд. и од 5 представника „чиновног и свештеног реда“ (полиције 1, судејске 2 и свештенства 2) – „Званичне новине Књажества Србије“, № 77, од 16. VII 1859.

¹⁸ Ова је имала бити сазвана у јесен 1859.

¹⁹ Званичне новине Књажества Србије, № 81, од 25. VII 1859.

²⁰ Овде је поново било постављено питање оног што се дешавало 1859.

²¹ Р. Љушић, нав. дело, стр. 577-578.

²² Протоколи Српске народне скупштине – Званичне новине Књажества Србије, № 122, од 31. X 1859.

ложио Попечитељству Просвете да оно састави једну комисију која би извршила поменуту одлуку Народне скупштине. Да би комисија могла да ради било је нужно прикупити јој потребне податке и материјал за преглед. Попечитељство је са овим било отегло, тако да се образовању Комисије приступило тек у јануару 1860. Комисији, односно њеном саставу (25 чланова), дат је велики значај. Чинили су је како представници Совјета, те Попечитељства: финансија, правосуђа, внутрених дела, тако и позната имена науке и друштва оног времена. На челу јој је био сам Попечитељ просвете Димитрије Матић.²³ Комисији је и стриктно било одређено да 20. јануара у 2½ сата „после подне одпочне своја заседања у соби, где Друштво Србске Словесности заседава и држати их у означеном времену свакога понедељника, среде и петка дотле, док предузети посао не сврши.“²⁴ Комисија је свој рад започела у одређеном времену и радила до 30. јула. Одржала је 32 седнице на којима је разматрала задату јој проблематику.

Пошто су се још на првим састанцима углавном сложили да треба другачије уредити „научна заведенија“, чланови Комисије су увидели да то у овако бројчано великим саставу неће успети да ураде. Зато су на састанку од 29. јануара²⁵ а на предлог председника Дим. Матића, попечитеља просвете, одлучили да посебни Одбор сачини предлог – пројект о уређењу „поједињих научних заведенија“. А да би се знало шта Одбор има да уради и поднесе Комисији, одређено је да он изради:

„.... 4) ако се свеучилиште призна за потребно у Србији, као што је мишљење о томе већ изјављено, онда, да Одбор каже на колико одељења да се то Свеучилиште подели, какве катедре и с колико професора у ком одељењу да буду, и колико година које одељење да се учи. Нарочито да се размисли и о томе: оће ли богословија као особено одељење свеучилишта бити...“

Ово је било први пут да се теолошке науке помињу као саставни делови будућег Универзитета.²⁶ Седница је завршена закључком Комисије „да Одбор из речени лица састојећи се све што је одређено изради и свој рад целој Комисији на промотрење поднесе“.²⁷ Поверени му задатак Одбор је

²³ Чланови ове комисије, поред већ поменутог Матића, били су Ђорђе Миловановић, архимандрит Гаврило и Сава, јеромонах Никанор, Константин Бранковић, Јанко Шафарик, Јосиф Панчић, Рајко Лепјанин, Владимира Јовановић, Љубомир Ненадовић, Димитрије Нешић, Владимира Јакшић, Никола Крстић, Ранко Алимпић, Сава Сретеновић, Коста Протић, Димитрије Димитријевић, Емилијан Максимовић, Никола Новаковић, Милован Спасић, Стеван Милосављевић, Ђорђе Малетић и Миливоје Прајзовић.

²⁴ АС, Мпс, ф X р. 1743/836.

²⁵ IV састанак Комисије.

²⁶ Одбор су сачињавали: архимандрит Гаврило, као председник, и чланови: Ранко Алимпић, Јанко Шафарик, Коста Бранковић, јеромонах Никанор, Милован Спасић, Јосиф Панчић, Владимира Јакшић, Емилијан Јоксимовић, Сава Сретеновић, Владимира Јовановић, Ђорђе Малетић и Миливоје Прајзовић.

²⁷ АС, исто.

завршио марта месеца и поднео га Комисији на разматрање. Подносећи га Одбор је нагласио да „је нашао за добро представити овде само основе наше научне зграде, а узроке и побуђења, из кои се шта предлаже, разложиће Комисији устмено преко свои чланова“²⁸

Предлог Одбора садржавао је 7 тачака, под којима се подразумевало седам „научних завода“. Под тачком VII било је

„Свеучилиште, које обухваћа:

1. Школу богословску;
2. Факултет Философскиј;
3. Факултет Државословниј и Правословниј;
4. Факултет Технички наука: с временом и
5. Лекарски факултет; Као грана Свеучилишта може се рачунати и
6. Војничка академија.“

„Богословско одељење или богословска школа“ Школовање у њој требало је да траје четири године. Предмети који би се предавали су: „Догматика; Наравствено²⁹, пастирско и сравнително³⁰ богословије³¹; Црквено право; Библиологија са археологијом³²; Историја цркве; Омилитика и Еклезијастика“³³. Осим ових предмета имали су богослови још да слушају и: общту историју, историју литературе³⁴, логику, психологију, експерименталну физику, преглед земаљски закона, дијететику, польску економију, славенскиј и рускиј језик с литературом. Ови предмети су били подељени на четири године (I година 7 предмета са 23 часа, II година 8 предмета са 26 часова, III година са 26 часова и IV година са 8 предмета са 23 часа, недељно).³⁴

Питање „Богословне школе“ као једног одељења Свеучилишта било је разматрано 18. маја³⁵ на састанку Комисије. Предлог Одборски је био прихваћен већином чланова Комисије³⁶

Пошто су по мишљењу Комисије констатованом на састанку од 18. маја³⁷ били „основи научни заведенија израђени“, ова је започела разматрање другог дела питања, а то је „да ли да се само ови са буџетом исти заведенија По-

²⁸ Природно.

²⁹ Упоредно.

³⁰ Теологија.

³¹ Наука о Светом Писму, познавање Светог Писма.

³² Наука о црквеном беседништву и Црквено учење – учење цркве.

³³ Књижевности.

³⁴ АС, исто.

³⁵ Тачка 19, IX састанка Комисије.

³⁶ Једини је о овоме имао одвојено мишљење јеромонах Никанор. Но на жалост садржај тог мишљења нисмо могли наћи. Једини траг о томе имамо у протоколу IX састанка Комисије, тачка 21, где се каже да је јеромонах Никанор предложио „да Богослови међу осталим предметима слушају и Историју философије“

³⁷ Тачка 26, XII састанка Комисије.

печитељству Просвештенија пошљу, па ако се ови одобре онда да се пројекти сачине, или да се и сами Пројекти одма израде и Попечитељству пошљу.“ Закључак Комисије је био: „Да се подпуни пројекти одма израде“. Да то ураде „за Богословску школу, као одељење Свеучилишта“ били су одређени архимандрит Гаврило и јеромонах Никанор. „Богословска школа“ је по томе предлогу била предмет разматрања на три састанка Комисије: 22, 27. и 28. јула.³⁸

На састанку од 22. јула поново је разматрано „да ли ће и у колико ова моћи саставни део Свеучилишта бити?“. Као одговор на ово било је „вишијом гласова решено: да богословна школа у толико буде саставни део Свеучилишта, у колико се неки научни предмети тиче, које слушатељи богословне школе са слушатељима философског и остали факултети слушати имају“.³⁹ „Пројект о богословној школи“, који су поднели архимандрит Евгеније и јеромонах Никанор био је после разматрања на седницама Комисије 27. и 28. јула једногласно усвојен.⁴⁰ На дан 30. јула Комисија је констатовала да је све послове који су јој били задани извршила, и донела одлуку да „по овом се Комисија одговоривши свом задатку распусти“.

Наравно да је Комисија о датом јој задатку поднела Попечитељству и свој извештај. Цео свој рад, означивши га као „ПРОЈЕКТ ЗАКОНА О ШКОЛАМА ЗА КЊАЖЕСТВО СРБИЈУ“, Комисија је дала као збирни пројекат. У њему је међу једанаест врста „научни заведенија“ била предвиђена под „8) Богословска школа“. Но овај се извештај о „Богословској школи“ и поред свих одлука на састанцима Комисије у задњој варијанти потпуно разликовао. Она је била заједно са Војном академијом издвојена из састава „Свеучилишта“. Образложение за овакав став је гласило:

„Ово заведеније како је установљено има већ 24 године⁴¹, а ни до данас од законодавне власти издатог устројенија нема. Комисија имајући пред очима важност богословске школе и увиђајући велику потребу, да се наше свештенство што боље изображава, желела је, да ова школа у свему буде саставни део Свеучилишта. Но при саветовању у предмету, увидила је, да ово из разних околности за сада бити не може, зато је особито устројеније „Богословске школе“ саставила, и само је толико са Свеучилиштем спојила уколико се нека штедња учинити може. Ова састоји се у томе, што ће ученици богословие неке научне предмете код професора философског и остали факултета слушати, и тако се неће једна

³⁸ Тачке 49, 50, 51, са XXVIII, XXIX и XXX састанка Комисије.

³⁹ АС, исто.

⁴⁰ Овде ствара забуну оно што је забележено у записницима Комисије 18. маја и 27. и 28. јула. За сачиниоце пројекта по записнику 18. маја били су одређени архимандрит Гаврило и јеромонах Никанор. Међутим као известиоци у записнику су назначени архимандрит Евгеније и јеромонах Никанор. Како је до ове замене дошло није се могло утврдити на основу постојећих докумената. Иначе оба архимандрита били су чланови Комисије од првог дана.

⁴¹ „Духовска скупштина“ одржана на дан 21. маја 1836. имала је као резултат свога рада и „Књажевски указ: да се и богословско училиште при митрополиту заведе“ Небојша Ђокић, Љубодраг Поповић, Браницевска епархија у првој половини XIX века, Пожаревац, 2005, стр. 19.

и иста наука на више места од више лица предавати. У осталом постојаће за себе и управу ће имати одвојену од свеучилишта.“⁴²

Завршавајући овај извештај Комисија је констатовала

„да би врло штетно и напредку народном противно било, кад се из неке штедње неби нуждна заведенија, као што су ова у пројекту предлажућа се у нас основала, јер обште је познато да се само средством науке може сваке струке радиност и трговина подићи и узвисити...“⁴³

Но и овом целом „Пројекту“ је изгледа судбина била да остане „за доцније време“. Његов се пут и овом приликом завршио у једном од органа, у Попечитељству, из разлога које из расположивих докумената нисмо могли утврдити.

Како се очекивало доношење новог Закона, државне власти нису ништа предузимале. Настало је затишје, које је трајало скоро три године. Онда су професори Лицеја решили да поново узму ствар у своје руке. Лицејски Савет је размотрио постојеће стање и прво одлучио да то буду само побољшања наставног плана, али је радећи на томе закључио да се треба изменити цело устројство Лицеја и „назвати овај највиши научни завод ‘Универзитетом’“.⁴⁴ Коментаришући нови назив, ректор је изнео да је он дао и довода за његово ново устројство! И пројект тог новог устројства којим се Лицеј имао претворити у Универзитет био је послат на разматрање министру Прописете 11. јуна 1863. „Пројект за устројење Универзитета К. С.“ предвидео је три факултета: „Философијски, Правни и Богословски“.

Овај „Пројект“ је био први који је уводио у високу наставу Богословски факултет. За студије на овом Факултету било је предвиђено да „Течај наука у факултету богословном засад се своди на две године дана“. Наставни план факултета предвиђао је 12 предмета на самом Богословском: Догматично богословије, Нравствено богословије, Пастирско богословије, Сравнително богословије, Црквено право, Библиологију, Археологију, Историју цркве обште с особитим призрењем на историју отечествене цркве, Омилитику с упражњењима, Еклезијистику, Црквено појање и правило, Црквенословенски руски језик, те Психологију, Логику и Историју литературе на философском. Овакав наставни план би требало да по мишљењу његових твораца пружи заиста широко образовање будућих богослова.

Образлажући увођење Богословског факултета његови творци су навели да онај који у богословским наукама „се хтедне нешто боље изобразити, мораће свршити целу гимназију и јоште уз богословске науке учити“ и друге. Разлика између ученика богословије и универзитетских богословаца са-

⁴² АС. исто.

⁴³ АС. исто.

⁴⁴ Р. Љушић, нав. дело, стр. 664.

стојала би се у томе „што би ови свршавали чисто богословске науке за све године“, са додатком оних са Философског факултета. Нема сумње да би ови богослови „који би свршили гимназију и нешто слушали при Универзитету, много способнији били од обични семинариста, тако би се они могли употребити и на боље парохије, за чланове, консисторијалне и председничке.“⁴⁵ А по мишљењу аутора Богословски факултет би постојао упоредо са Богословијом.

Иначе, председник комисије за израду овог пројекта био је ректор Лицеја Константин Бранковић. Пројекат је у 13 глава и 77 чланова обухватио це-локупну проблематику Универзитета. „Према њему, Универзитет би се у великој мери приближио тадашњим европским универзитетима“.⁴⁶

Но предложени „Пројект“ се изгледа није допао тадашњем заступнику министра просвете, министру финансија Кости Цукићу. Он је поштујући технологију одлучивања упутио „Пројект највишега у земљи училишта“ Државном Савету на одлучивање. А „да би име било сагласно са ствари којој се даје, то је училиште названо Академија наука“. Дајући овако претенциозан назив новој установи, он у писму упућеном Савету 30. августа није ни споменуо постојање предлога који је сачинио и њему упутио савет Лицеја.⁴⁷ Овај у тексту ублажен назив „Пројект устројенија академије“, кога слободно можемо назвати Цукићевим производом, није уопште предвиђао било какву вишу богословску школу а камоли факултет како је то предвиђао предлог Лицеја. По његовом предлогу Лицеј се претвара у Академију или Велику школу и има три факултета: Филозофски, Правни и Технички.

По примљеном „Пројекту“ Савет је 2. септембра именовао четворочлану комисију са задатком да изврши његов преглед.⁴⁸ Комисија је, поштујући Цукићеву молбу Савету да пројекту поклони своју пажњу што пре, већ 7. септембра обавестила Савет о обављеном послу.⁴⁹ У тексту извештаја Комисија је навела да је своје једногласно усвојене примедбе саопштила Цукићу и да их је он прихватио. Оне које су остале неусаглашене биле су саопштене Савету.⁵⁰ Од изложених истичу се две: 1) Несагласје у усвајању имена – назива нове школе, па је предложено да о томе одлучи Савет (Академија или Велика школа), и 2) Предлог Димитрија Матића „да у састав Српског свеучилишта уђе и богословска школа“. После бројних усаглашавања током септембра 1863. на релацији Лицеј – Министарство – Државни савет

⁴⁵ Исто, стр 665.

⁴⁶ Љ. Кандић, Ј. Даниловић, нав. дело, стр. 179.

⁴⁷ Р. Љушић, нав. дело, стр. 674-682.

⁴⁸ Чланови комисије су били Ф. Христић, Станојло Петровић, Јован Гавриловић и Димитрије Матић.

⁴⁹ Р. Љушић, нав. дело, стр. 683-684.

⁵⁰ Оне су биле изложене у 5 тачака.

коначно је 21. септембра донет нов Закон. „Закон о устројству Велике школе (Академије)“ проглашен је 24. септембра 1863.⁵¹ Његовим увођењем у живот започета је друга етапа у развоју високог школства у Србији. Но његовим усвајањем је идеја о стварању богословског факултета у Србији за дужи временски период била потиснута у страну.

Убрзо после доношења „Закона о устројству Велике школе“ појавили су се предлози за његове делимичне промене. Таква је једна била нпр. 1864. и односила се на промену наставног плана. Међутим до измене на бази овога није дошло. Много значајнији ће бити покушај за промену Закона учињен јула 1868. Предлог за промену Закона чији је аутор био академијски савет изнео је разлоге због којих је реформа била нужна.⁵² Поред мишљења да би Велика школа у свом саставу уместо три требало да има четири факултета: Философски, Правнички, Државнички и Технички, било је мишљења „да и богословија уђе у састав Велике школе као Богословска школа за богослове вишег изображења, и засада бар само за оне, који би хтели да добију парохије у окружним и другим већим варошима или да ступе у више свештеничке чинове, у коју школу да ступају ђаци под оним истим условима по којима они по члану 31. овога уређења могу ступити у Велику школу уопште“. Под овим условима школовање би, по мишљењу Савета, трајало две године.

То да постоје 4 високе школе односно факултета, да постоје још и два потенцијална: Богословска и Медицинска школа, сматрало се да би представљало широку основу која би омогућила стварање одговарајућих стручних кадрова за којима је Србија осећала потребу. Но и поред свег разлагања при формирању конкретног предлога, кроз законску форму, ни Богословски а ни Медицинска школа нису ушле у „Пројекат“ који је поднет министарству Просвете, нити је за њих сачињен наставни план.⁵³ Али ни овај предлог Закона није прихваћен, и остао је само као један од оних који су имали утицаја на нека каснија законска решења.⁵⁴

Смрт кнеза Михаила и догађаји у вези са тим одложили су питање рада на изменама Закона скоро годину дана. Питање преуређења школског система уопште, од основних до високих школа поново је покренуто крајем марта 1869. године. Министар Просвете Димитрије Матић је у ту сврху образовао комисију қојој је био задатак да у оквиру овога питања а „према садашњој потреби пронађу и предложе измене, које се јављају као неопходне за садашње време“.⁵⁵ За председника Комисије одређен је ректор Велике школе

⁵¹ Зборник закона и уредби, бр. 16. стр. 65-88.

⁵² АС. Мпс ф III р. 236½/1868; АС. ВШ 17/1868.

⁵³ Љ. Кандић, Ј. Даниловић, нав. дело, стр. 198.

⁵⁴ Исто.

⁵⁵ Димитрије Матић био је и министар просвете од 22. октобра 1859. до 20. марта 1860. у доба рада Комисије из 1859. На истој функцији био је од 24. септембра 1868. до 10. августа 1872.

ле Јосиф Панчић, а у њу су ушли још 18 најстручнијих људи за ову област из разних струка.⁵⁶

Расправа о Великој школи започета је на XLVI састанку Комисије 31. X 1869.⁵⁷ и настављена на наредним. После размене мишљења и изношења ставова о појединим факултетима, на XLIX састанку одржаном 10. новембра 1869. решено је да се предложи оснивање Српског Универзитета са 5 факултета, и то: Философског, Богословског, Правничког, Техничког и Медицинског.⁵⁸ По утврђивању овог предлога, на следећим састанцима нашла су се на дневном реду уређења предложених факултета. Како се посао није могао завршити у 1869. рад је настављен и у 1870.⁵⁹ На 70-ом састанку, 9. фебруара 1870, за Богословски факултет утврђени су следећи предмети:

- „1 Историјски развитак догмата
- 2. Морално богословље
- 3. Упоредно богословље
- 4. Канонско право
- 5. Свето писмо
- 6. Историја религије
- 7 Историја духовне књижевности
- 8. Логика и психологија
- 9. Историја филозофије
- 10. Естетика са историјом уметности
- 11 Историја јужних Словена
- 12. Историја књижевности јужних Словена
- 13. Педагогија са историјом јој
- 14. Словенски језици
- 15. Јелински језик
- 16. Један нов језик (по вољи)

Необавезно:

- 17 Историја књижевности свију културних народа
- 18. Српско државно право“

На следећем, 71-ом састанку, 13. фебруара 1870. извршен је распоред предмета на катедре. Подела је извршена на следећи начин: предмети под редним бројем 1, 2 и 7 имали су посебне катедре; предмети под редним бројем 3 и 4, односно 5 и 6 имали су заједничку катедру сваки (2 катедре); предмети

⁵⁶ Комисију су сачињавали: Ј. Панчић, Милован Спасић, Ђорђе Малетић, прота Никола, ректор Богословије, Стојан Бошковић, Владимир Вујић, Милан Ђ. Милићевић, Панта Срећковић, Аћим Чумић, Алимије Васиљевић, Милош Зечевић, Стојан Новаковић, Милан Миловук, Арсеније Ристић, Стеван Здравковић, Живојин Жујевић, Михаило Валтровић, Петар Карић и Стеван Поповић.

⁵⁷ Љ. Кандић. Ј. Даниловић, нав. дело, стр. 229.

⁵⁸ Исто, стр. 239.

⁵⁹ У току рада неки чланови комисије су изгледа били замењени новим. Нисмо могли да утврдимо који и када. Нпр. на 70-ом састанку 9. II 1870. нови чланови су били Димитрије Нешић и Лазар Чолак-Антић.

те под редним бројем од 8 до 16 „ђаци“ су имали да слушају на дотичном факултету за сваки предмет. Предмети под 17 и 18 имали су се слушати сваки на свом факултету.⁶⁰

Међутим и овај силан рад и утрошено време од 31. октобра 1869. до 13. маја 1870. на проналажењу нових и предлагању измена постојећих одредби⁶¹ показао се бескорисним, јер из њега није произашло ништа. У своје говору „Краљевско-српска Велика школа за педесет њених година“, на свечаној седници Академијског савета 4. новембра 1889, Светомир Николајевић је за овај пројекат сликовито рекао:

„У Министарству је овај пројекат, из ових или оних разлога, бачен у архиву. Школа је остала како је била, само што је, још од 1865, буџет државни одвајао веће суме на збирке научне.“⁶²

Каснијих година, 1873, 1875. и 1880. чињене су према потреби знатне измене у Закону о Великој школи, али ни једна од њих није имала за свој предмет богословске науке. Питање богословских наука и Богословског факултета поново је покренуто 1885. а настављено и 1886. Министар просвете Стеван Поповић упутио је 16. септембра 1885. писмо ректору Велике школе у коме га је обавештавао о формирању предлога да се Великој школи приклучи нова организација, Богословски факултет, са молбом да исти размотри Академијски савет. Овим предлогом, стајало је у писму, се

„иде на то да Богословија дајући највиша духовна знања својим ученицима, уједно да могућности, као факултет Велике школе, да њени ученици добију и највише световно звање, које се за сад код нас може добити...“⁶³

Истовремено је наглашена жеља да се изложено у писму у што краћем року пошаље Академијском савету „на мишљење и приметбе, ако би их било по овој ствари“. Ректор Велике школе Коста Алковић је одмах, 17. септембра образовао комисију од 6 професора,⁶⁴ са задатком да овај предлог размотри и о њему реферише Савету. Комисија је поступајући по налогу после 4 одржана састанка⁶⁵ завршила свој посао и 21. октобра предала свој извештај ректору Велике школе. Овај извештај Академијском савету садржавао је веома значајне закључке до којих је комисија дошла разматрајући „Нацрт закона о новом уређењу Богословије“: да ако би Велика школа и даље задржала своје садање уређење, а насупрот њој било ново, потпуно универзитетско

⁶⁰ Љ. Кандић, Ј. Даниловић, нав. дело, стр. 284-285.

⁶¹ 98 састанака Комисије.

⁶² Годишњица Николе Чупића, књ. XII, Београд, 1891, стр. 223.

⁶³ АС. ВШ бр. 27/1886.

⁶⁴ У саставу комисије били су професори: П. Срећковић, Ј. Бошковић, С. Лозанић, С. Вуловић, М. Андоновић и А. Ђорђевић.

⁶⁵ Састанци су одржани 25. и 27. септембра и 19. и 21. октобра.

уређење Богословског факултета, углед Велике школе и њених факултета би осетно ослабили, јер је њихово „уређење према општем признању, преживело свој век“. По њиховом мишљењу

„ће питомци овако преуређеног богословског завода излазити са далеко надмашнијом спремом, јер ће, поред специјално богословске спреме, износити још и обимна виша знања из других, светских наука, која ће им припомоћи да свесније појме и много корисније врше свој позив у правитељственом животу као учитељи, народни и црквени главари.“⁶⁶

Сматрајући да је интерес да се не само очува углед Велике школе, него да се он још више уздигне, а из разлога што је стварање Универзитета већ одавна потреба државе и народа, они су поднели предлог за ново уређење Велике школе, желећи „да и она своје уређење поправи у универзитетском смислу“.

Поднети „Нацрт закона о преуређењу Велике школе у Београду“ предвиђао је да Велика школа има у свом саставу „пет факултета: Философски, Техничарски, Правнички, Богословски и Лекарски“. Он је предвиђао и важност новог Закона од 1. маја 1886. Међутим наступајући догађаји – рат са Бугарском, омели су његово изношење пред Савет. Велика школа је прекинула свој рад, и наставила га тек половином марта 1886; други послови су изгледа били пречи па је предлог дошао на ред да се размотри тек 21. и 23. јуна 1886.

Из расположивих материјала не може се закључити какав је био став Академијског савета према овом предлогу преуређења Велике школе. Познат нам је једино закључак ових седница који је упућен министру. Он је гласио да на основу одлуке већине саветника⁶⁷ и овако преустројен Богословски факултет не може се примити у Велику школу, да његово питање остаје отворено, све до преуређења целокупне Велике школе, када ће се у склопу овога разматрати. Као што видимо и овај предлог доживео је исту судбину као и претходни предлози. Једноставно је стављен *ad acta*.

Од почетка 90-их година питање реформе високе наставе почиње све више да заокупља пажњу целокупне јавности. У току следећих петнаест година састављено је неколико предлога и пројеката, и о њима вођене расправе, али дуго се до решења није дошло. Године 1890. тадашњи ректор Велике школе предложио је министру просвете предузимање мера да се Народна скупштина обавеже на доношење новог Закона о Великој школи. Но после се овај став променио, заменом ректора, у жељу за устројство нове институције – Универзитета. Али и овог пута после разних догађања све је остало по старом.⁶⁸

Неусвојени предлог из 1886. члан комисије Јован Бошковић, сада као

⁶⁶ АС, исто.

⁶⁷ 13:3 гласа.

⁶⁸ Љ. Кандић, Ј. Даниловић, нав. дело, стр. 206.

министар Просвете, 1892. је унео у програм Либералне владе.⁶⁹ И половином идуће 1893. године питање Универзитета се поново покреће. Академијски савет Велике школе, уместо да на захтев тадашњег министра Просвете Лазара Докића уради евентуалне измене и допуне одредби о тој Школи, стао је на становиште да га треба из основа изменити. Резултат таквог става био је израда пројекта Закона о Универзитету. Тада је пројекат био припремљен и за претресање у Народној скупштини.⁷⁰

У току 1894. године настављена је активност на измени законских прописа. У ту сврху је Савет Велике школе био и израдио „Пројекат Закона о Великој школи“⁷¹ Овај пројекат је у своме члану 7 предвиђао да

„Велика школа има за сад три факултета: философски, правни и технички. Они се према потреби, деле у одељке. Кад буде потребе и могућности, отвориће се Краљевим указом богословски и медицински факултет, и онда ће се Велика школа прогласити за универзитет.“

У пројекту је била изражена и намера предлагача да нови закон ступи у важност 1. септембра 1895. Урађени пројекат био је поднет министарству Просвете на даље решавање.

Но како се ствар са решавањем отегла у 1895. ректор Велике школе је био принуђен да у септембру те године о њему подсети министра Просвете, са предлогом да га изнесе пред Народну скупштину како би што скорије добио „силу закона“. Одговор министров ректор је добио половином децембра. У њему је било обавештење ректору да је „Министарски савет одлучио да се предлог закона о преуређењу Велике школе садашњој Народној скупштини не износи на претрес и одобрење, пошто је скопчан с већим новчаним издацима“⁷². Тако је и овог пута све завршено само на предлозима.

У јесен 1896. под министарском палицом Љубомира Ковачевића и ректором Јованом Жујовићем дошло је до измена и допуна у Закону о устројству Велике школе. Темпо рада је овом приликом био необично брз. Измене и допуне изнете су пред Народну скупштину 8. октобра а озакоњене су већ 22. октобра.⁷³ Одредбе ових измена имале су позитивног утицаја на даљи дугогодишњи рад Велике школе а и будућег Универзитета. Тако се нпр. настава знатно примакла правој универзитетској настави, јер су студенти морали радити и у семинарима, заводима и лабораторијама. Њиме су поред Академијског установљени и Факултетски савети. Сваки Савет је добивши

⁶⁹ Богдан Гавrilović, Еволуција више наставе у Србији, Споменица о отварању Универзитета, Београд, 1906, стр. 9, 10.

⁷⁰ Нисмо могли сазнати из којих разлога то није учињено.

⁷¹ АС – л.ф. ЉК – бр. 389.

⁷² Снежана Бојовић, Реформе Лицеја и Велике школе и оснивање Универзитета у Србији, Историјски гласник I, 1986, стр. 77

⁷³ Б. Гавrilović, нав. дело, стр. 10, 11.

право унутрашње организације израдио Уредбу свога факултета, а тиме је за сваки факултет био обележен круг његовог рада. Овим изменама из 1896. ипак нису могле бити задовољене све тежње које би одговориле захтевима праве научне установе.

Пројект из 1894. поново је постао актуелан 1898. Ове године, што је веома интересантно, у формирање Универзитета у Србији, односно законској регулативи у вези с тим, дошло је до промене. Овога пута за то се нису огласили, односно нису били покретачи ни професори Велике школе, односно њен Академијски савет, ни надлежно Министарство, министарство Просвете, већ посланици Народне скупштине. Једна већа група посланика, њих 70, којој је на челу био Димитрије–Мита Петровић, познати јавни радник Србије онога времена, поднела је Скупштини предлог о оснивању Универзитета, односно подизање Велике школе на тај ранг. Основни мото односно образложение њиховог предлога био је да је „жеља српског народа да Србија у средини Српства постане центар науке и књижевности“. Предлог је у Скупштини једногласно прихваћен.⁷⁴ Такође је био предложен и назив будућег универзитета: „Универзитет краља Александра I“.

На основу овог предлога из новембра 1898. тадашњи министар Просвете Андра Ђорђевић својим одлукама од 1. фебруара и 1. марта 1899. формирао је комисију за рад на пројекту Закона о Универзитету краља Александра I. По своме саставу ова комисија је била репрезентативна у сваком погледу. Сачињавали су је академици и професори Велике школе. То су били: Стојан Бошковић (председник комисије), чланови Љубомир Клерић, Андра Николић (академици), Никола Стаменковић (ректор), др Војислав Бакић, др Милан Јовановић–Батут, др Драгутин Мијушковић, Ђорђе Станојевић и др Богдан Гавriloviћ (професори Велике школе).⁷⁵ Пре него што је пришла изради пројекта Комисија је имала, по речима њеног члана др Богдана Гавriloviћа, да одговори на неколико питања министра Ђорђевића.⁷⁶ Та питања била су:

„1) да ли је Краљевини Србији потребан Универзитет; 2) да ли су установе и заводи којима је тадашња Велика школа располагала довољни и за успешну универзитетску наставу, или би било потребно њих новим научним средствима појачати па и нове институте основати; и 3) колика би новчана помоћ од стране државе поред тадашњег великошколског буџета била потребна за издржавање Универзитета?“

Пречистивши у позитивном смислу са овим, Комисија је својим радом израдила „Пројекат закона о Универзитету краља Александра I“.⁷⁷ Овај, како

⁷⁴ Б. Гавriloviћ, нав. дело, стр. 11.

⁷⁵ Пројекат закона о Универзитету краља Александра I, стр. 9.

⁷⁶ Б. Гавriloviћ, нав. дело, стр. 12.

⁷⁷ АС, л.ф. Милан Јовановић – Батут, бр. 190.

га Гавриловић назива „зnamенити пројекат закона“ имао је „да послужи као основа за израду Закона о Универзитету“, како је стајало у штампаном „Пројекту“⁷⁸. Но овај пројекат није изнесен пред Скупштину на одлучивање. Разлог оваквом ставу министра Ђорђевића није познат. Иначе, законом је било предвиђено да „Универзитет има пет факултета: богословски, философски, правнички, медицински и технички“ (чл. 5).⁷⁹ Члан 6. је предвиђао да

„У богословском факултету предају се богословске науке у духу Источне Православне Цркве. Архијерејски сабор стара се, да се теолошке науке у поменутом правцу предају, и да се слушаоци тога факултета вежбају у верозакону служби.“

Убрзо се појавио нов „Предлог закона о Универзитету краља Александра I“. Његов аутор је био сам министар Ђорђевић. Због стицаја разних околности од овог закона, „од Универзитета не би ништа“⁸⁰. За разлику од претходног овај предлог предвиђао је у чл. 8. да

„Факултета има три: философски, правни и технички. Они се према потреби деле у одељке. Кад буде потребе и могућности, установиће се Краљевим указом на предлог министра просвете и црквених послова, а по саслушању Министарског савета, још ова два факултета: богословски и медицински.“

Но као што видимо, ни један предлог није усвојен и питање Богословског факултета је и даље било на мртвој тачки.

Али на нови предлог Закона није се дugo чекало. Крајем 1901., новембра месеца, тадашњи министар просвете Љубомир Ковачевић сачинио је нови пројекат Закона о Универзитету. Почетком тог месеца он је обавестио ректора Велике школе о пословима које је обавио у том смислу. Излажући о томе он је изнео и став „да није могуће сад одмах отворити теолошки и медицински факултет“, али је ипак позвао и друге, неколицину професора Философског факултета да о томе размене мишљење.⁸¹ По завршеној размени мишљења министар Ковачевић је сачинио „предлог закона којим се наш највиши просветни завод, садашња Велика школа уздиже наступањ Универзитета краља Александра I“ и упутио га „Народном представништву“ у децембру 1901.⁸² Спроводећи овај предлог Ковачевић је у њему изнео и следеће мишљење:

„.... и што је предвиђено оснивање богословског факултета, и то не само ради образовања факултетски спремних наставника за веронауку, него и стога што је

⁷⁸ АС, исто.

⁷⁹ АС, исто.

⁸⁰ Б. Гавриловић, нав. дело, стр. 12.

⁸¹ С. Бојовић, нав. дело, стр. 77: То су вероватно били др Ј. Цвијић и др Б. Гавриловић јер у „Споменици“ говорећи о овом Закону Гавриловић наводи да је Ковачевић са њим и Цвијићем „претресао све главније основе будућег закона“ – Споменица, стр. 13.

⁸² АС, л.ф. Љуба Ковачевић, бр. 389.

затело већ време да се и наше свештенство по спреми бар делимице изравна са свештенством других хришћанских напредних земаља, а понајпре са свештенством православне Русије, Грчке и Румуније, те да би успешније припомагало уздизању морала у народу и поузданије стајало на бранику национално проређеног и разноврсним верским пропагандама изложеног српског племена.⁸³

Сазнавши за овај „министарски пројекат, професори Велике школе, незадовољни њим, напишу Народном представништву и Краљевској Влади представку и уједно поднесу Скупштини свој пројекат“. Међутим, све се завршило врло брзо. Падом Ковачевића као министра 4. фебруара 1902. „универзитетско питање“ је поново одложено за боља времена.⁸⁴

Наследник Ковачевићев на месту министра Драгутин Стаменковић и сам је имао жељу да изнесе пројекат Закона о Универзитету пред Народну скупштину. У том циљу одредио је и комисију за израду пројекта. За основицу свог пројекта комисија по министровом решењу „може узети један од до сада израђених пројеката или га сама изнова израдити“.⁸⁵ Но и овде је пад Владе прекинуо даљи рад на пројекту, а бурни политички догађаји (промена династија) ово питање одложили преко годину дана, до 1904.

По сазнању др Гавrilovića, министар просвете Љубомир Давидовић⁸⁶ поново је оживео пројекат „Универзитет“. И он је у том смислу саставио стручну комисију састављену од академика и професора Велике школе⁸⁷ која му је помогла у састављању закона. „Пројекат тај је наштампан, али Универзитет и тада није основан.“⁸⁸

И на крају, после толико безуспешно чињених покушаја, човек који је на положају министра Просвете заменио Давидовића, Андра Николић је поново покренуо питање оснивања Универзитета, и успешно га окончао, за кратко време, за шестомесечно вршење ове дужности.⁸⁹ Урађени „Пројекат закона о Универзитету“ у чл. 4. предвиђао је да

„Универзитет има пет факултета: богословски, философски, правнички, медицински и технички. Богословски факултет установиће се као самостална Духовна академија по нарочитом закону“⁹⁰

⁸³ АС, исто.

⁸⁴ Б. Гавrilović, нав. дело, стр. 13.

⁸⁵ Б. Гавrilović, исто; С. Бојовић, нав. дело, стр. 78. За чланове комисије одређени су били: др Милован Миловановић, др Милан Јовановић–Батут, Никола Стаменковић, др Војислав Бакић, др Богдан Гавrilović, др Марко Леко, Јован Жујовић, Коста Главинић, др Јован Цвијић, др Светољик Радовановић, др [Михаило] Петровић, Слободан Јовановић и Живојин Перић.

⁸⁶ Давидовић је био министар од 26. јануара до 27. новембра 1904.

⁸⁷ др Драгољуб Павловић, др Коста Стојановић, Слободан Јовановић и Милан Капетановић.

⁸⁸ Б. Гавrilović, нав. дело, стр. 13. Ми нисмо успели, и поред свих напора, да дођемо до „Пројекта“

⁸⁹ А. Николић је био на дужности министра просвете од 27. новембра 1904. до 16. маја 1905.

⁹⁰ АС, л.ф. Милан Јовановић – Батут, бр. 190; АС, В.ш. ф 7, р 96/1904.

Предлог „Закона о универзитету“ поднет је Народној скупштини 7. фебруара 1905. на њеном 55 редовном заседању. Образложение предложеног закона дао је у уводној речи сам Николић. Он је у излагању истакао као важну чињеницу да се Законом поставља основа и омогућује у настави научни рад, да он представља постављање темеља тврђави државне независности, као и да насупрот тврђењима појединих ми имамо људи потребних за Универзитет као највишу научну и наставну установу. Предложени закон прихваћен је у начелу, али је на више заседања одржаних у току тог месеца, било и појединачних примедби, особито приликом претресања закона у појединостима. Ипак је предлог, који је имао снажну потпору како интелектуалаца тако и људи из народа, после дискусије изглазан огромном већином 19. фебруара 1905. За предлог закона гласало је сто посланика, а само седам је било против. Нови Закон је примљен са веома малим изменама у односу на предлог, али је веома важно да су они чланови који се односе на факултете остали непромењени, како у тексту тако и у броју одговарајућег законског члана.

Овим Законом Богословски факултет је практички основан у „крилу“ Универзитета у Београду. А проглашење самог закона извршено је 27. фебруара 1905, када је Закон потписима краља Петра I и чланова Министарског Савета био потврђен.⁹¹ Као допуна Закону донета је 1. октобра 1905. и „Општа уредба Универзитета“, којом су били регулисани између осталог и режими студија на факултетима. А уредбе факултета на Универзитету донете су 1. фебруара 1906.⁹²

Свечаност отварања Универзитета извршена је 2. октобра 1905. На њој је први ректор сада Београдског Универзитета Сима Лозанић у свом говору рекао, између осталог, и то да

„имам ту ретку срећу што ми је додељена част да будем први ректор на првом Српском Универзитету. Велика је та срећа за мене с тога што ми је пало у део да будем први представник установе која ће својим моћним утицајем учинити преокрет не само у свима слојевима и у свима ограницима нашег народног бића... да ће нам наш Универзитет, кад буде достигао праву висину, подстаћи це-локупни живот...“⁹³

Прерастање Велике школе у Универзитет представљало је велику промену у положају науке у тадашњем српском друштву. Међутим у организационом погледу није дошло до измена у односу на раније стање у Великој

⁹¹ Нови Закон имао је и још једну, са нашег гледишта важну одредбу. У чл. 27. Закон је предвидео да „Професори имају права рада научних истраживача служити се Државном архивом и другим државним установама као и чланови Академије наука“: АС, Мпс ф X, р 86; л.ф. М. Јовановић–Батут, бр. 190; Зборник закона и уредби, бр. 60, стр. 84, 1905.

⁹² Зборник закона и уредби, бр. 60, стр. 349 и Зборник бр. 61, стр. 7.

⁹³ Споменица о отварању Универзитета. Београд. 1906, стр. 19.

школи. По завршеној свечаности Универзитет је ипак наставио рад само са три дотадашња факултета Велике школе, Законом проглашена за универзитетске факултете.⁹⁴ Нови Закон

„предвидео је поред осталих факултета и оснивање Богословског факултета, али због недостатка квалификованих наставника и због ратова који су настали није било могуће одмах остварити отварање Богословског факултета. Одлука о отварању Богословског факултета на Универзитету остварена је тек 1920. године.“⁹⁵

Имао је он да сачека још 15 година да би 1920. започео свој до данас не-прекинути рад. Но када је реч о настајању Богословског факултета, од идеје до реализације, расветљавање целокупне проблематике изискивало би не само потпунији приказ рада комисија и предлагача, него и подробније испитивање друштвено-економских и политичких околности у којима се све до-гађало.

Најзад, као што се мала Србија такорећи ни из чега развила у модерну грађанску државу XX века тако се и Лицеј од свога оснивања 1838. преко Велике школе од 1863. до почетка XX века развио 1905. у велику и модерну школску установу са значајним факултетима и великим бројем научно спремних професора, од којих су многи оставили трага не само у својој земљи него и у европској и светској науци.

„Једна се светлост морала угасити, да би се место ње друга, јача, могла појавити“, а то је био Универзитет и његови факултети, писао је још на почетку XX века (1906) један од његових оснивача др Богдан Гавриловић.

⁹⁴ Члан 38. Закона о Универзитету.

⁹⁵ Др Душан Љ. Кашић, Богословље, 1980. св. 1 и 2. стр. 2.